

*Tyrvään seudun Museo- ja Kofiseutusyhdistyksen
julkaisuja VIII*

TYRVÄÄN OLUTTEHDAS

Kirjoittanut
TIMO JOKIARO

Vammalan kauppala myösi 1.000 markan suurisen apurahan Tyrvään seudun Museo- ja Kotiseutuyhdistykselle paikallishistoriallisia tutkimuksia varten. Tampereen Yliopiston prof. A u o K i i s k i s e n kautta annettiin opiskelijoille joukko harjoitustöiksi sopivia tutkimusaiheita. Niistä taloustiet. yo. T i m o J o k i a r o Tampereelta valitsi tutkimuksensa kohteeksi Tyrvään Olut- teltaan vaiheet. «Prykän» toimintaan liittyikin tapah- tunia — aina sen suurella ryskeellä toimeenpantuaan hä- vitämiseen saakka — joita vanhimman polven paikka- kunnalaiset vieläkin muistavat. Niiden tallettamiseksi ovat olleet todella viimeiset hetket käsillä.

Tämä tutkimus on julkaistu artikkelisarjana Tyrvään Sanomissa v. 1965.

Kiitämme kaikkia tutkimuksen hyväksi toimineita.

Tyrvään seudun Museo- ja
Kotiseutuyhdistys ry.

YLEINEN TALOUDELLINEN TILANNE

Valtiollisen elämän elpymässä 1800-luvun lopulla myös taloudellisen vapauden aate voitti alaa ja sai lopulta hallituksen kannatuksen. Taloudellisen liberalismin periaatteet tulivat esille lainsäädännössä siten, että elinkeinoelämää hallinneet merkantilistiset pakkomääräykset purettiin aste asteelta. Vuonna 1859 tehtiin maakauppa luvalliseksi ja sallittiin kaikkien käsityöläisten harjoittaa ammattiaan maaseudulla. Vuonna 1868 julkaistiin ns. elinkeinoasetus, joka poisti ammattikuntalaitoksen ja tapuli- ja maakaupunkien välisen eron. Myös tulleja kehitettiin vapaaseen suuntaan. Viimein vuonna 1879 säädettiin elinkeinolaki, joka toteutti täydellisen elinkeinovapauden. Nyt saattoi jokainen täysi-ikäinen kansalainen harjoittaa mitä luvallista ammattia tahansa.

Tämä aiheutti talouselämän ja koko yhteiskunnan rakenteessa täyden käänteen. Koko valtio sai voimakkaan teollisen sysäyksen. Erikoisesti vientiteollisuus kehittyi huomattavasti. Tämä teollisuuden herääminen kohotti elintasoa niin paljon, että vientiteollisuuden lisäksi alkoi kehittyä voimakas kotimarkkinateollisuus. Ulkonaisena taloudellisen aktiiviteetin parantajana oli silloin Euroopassa vallinnut pitkä rauhan kausi, jolloin kaikkialla tapahtui teollistumista. Kansainvälinen työnjako ja luottotalous kehittyivät, ja pääomanmuodostus oli näin ollen nopea. Maamme talouselämässä vähitellen alkanut suuri nousukausi taas johtui uudesta yrittäjävapaudesta. Nou-

sukausi muutti ratkaisevasti talouselämän luonteen ja loi pohjan sen laajenemiselle, josta seuraavina vuosikymmeninä tapahtunut kehitys on mitä vakuuttavimpana todistuksena.

Alkaneen teollisuuden kehityessä vähitellen kaupungeissa alettiin niissä luoda katseita maaseudulle joihinkin paikkakuntiin ja arvioida maaseudun mahdollisuuksia teollisuuden sijoituspaikkana, koska uudistettu lainsäädäntö loi sille täydet edellytykset. Useat niistä kaukonäköisistä miehistä, jotka perustivat maaseudulle teollisuuslaitoksia, olivat oikeassa ja monet näistä yrityksistä, jotka silloin perustettiin, ovat vieläkin toiminnassa ja saattavat jopa olla edelläkävijöitä sillä teollisuuden alalla. Useat kuitenkin sortuivat mitä ihmeellisimpiin uranuurtajia koetteleviin vaikeuksiin, jotka saattoivat olla ihmisten, luonnon tai yleisten senaikaisten olosuhteiden aiheuttamia ja jotka nykyajan ihmisestä tuntuvat hyvin erikoisilta.

OLUTTEOLLISUUDEN HISTORIAA SUOMESSA 1800-LUVULLA

Panimoalan oikeudellista asemaa 1800-luvun kummallakin puolella kuvaa parhaiten vuoden 1872 valtiopäiville jätetyn lakiehdotuksen perustelujen alkupuoli, jossa sanotaan mm. seuraavaa: »Kuninkaallisissa kirjeissä elokuun 27. p:ltä 1799, helmikuun 2. p:ltä 1802 ja helmikuun 6. p:ltä 1807 on säädetty, että oikeuden saamiseksi juomaanpanon kauppaa varten samoin kuin leipomiseen ja teurastukseen, jotka yhtäläisyytensä kanssa eivät kaipa mitään eri oppitietoja, ei vaadittaisi vissiä oppiaikaa, niinkuin muka hantwärrkkioikeuden saantia varten on määrätty, vaan pitäisi jokaisella, jonka maineen suhteen ei olisi mitään muistuttamista, ilmoituksen teh-

tyänsä asianomaisen majistraatin luona, olla lupa harjoittaa mainittuja työkeinoja ja niihin saada porvarioikeus ilman ammattipakon estämättä, vaan kuitenkin tarpeellisten maksojen suoritusta vastaan kruunulle ja kaupungeille.» Näin ollen vain maistraatin arkistot voivat kertoa edes jotakin mallasjuomien valmistuksesta ja tämän elinkeinoalan harjoittajista vuosisadan alkupuolella aina 1870-luvulle asti.

Ne panimot, jotka olivat toiminnassa vuosisadan alussa, olivat hyvin yksinkertaisia ja vaatimatonta laitoksia. Ainoa poikkeus oli Sinebrychoffin panimo Helsingissä, joka oli aloittanut omalla tontilla vartavasten panimoksi rakennetussa uudessa rakennuksessa. Muut yritykset olivat verraten pienikokoisia. Enemmistö oli porvareita, jotka maksoivat ylimääräistä suostuntaveroa oluenpanosta.

Maaseudulla oli oluenpano myös vilkasta, sillä vuoden 1842 asetuksen mukaan sai jokainen tilallinen naapurista ostaa ja heille myydä sekä kaupunkeihin myytäväksi lähettää kaikkia kotitekoisia valmisteita ja siis myös kotona valmistettuja mallasjuomia.

Yleinen mielipide oli erittäin suosiollinen mallasjuomille ja niiden valmistukselle. Niinpä lempeä ja aina hyväksyttävä Sakari Topelius julkaisi toimittamaansa sanomalehdessä »Helsingfors Tidningar» tunnetun kirjoituksensa oluen puolesta.

Olutta suosittiin tähän aikaan viinan kilpailijana ja oluen toivottiin voittavan viinan ja siten toivottiin päättävän viinan tuhoista. Turun läänin vt. kuvernööri S. W. von Troil, joka myöhemmin kohosi maansa korkeimpiin arvoasemiin, huomautti kertomuksessaan lääninsä tilasta ja sen elinkeinoista vv. 1851—55 painokkaasti siitä, että paloviinan runsas käyttö oli esteenä elinkeinojen kehitykselle. Senvuoksi hän tilanteen parantamiseksi ehdotti, että jatkuvasti oli rajoitettava kotitarpeen polt-

toa ja kovenettava salakapakoisesta langettavista tuomioita. Hän huomautti käsityksensä, että näitä toimenpiteitä kaikilla paikkakunnilla puollettiin sekä lausui: »On edistettävä olutpanimoiden perustamista maaseudulle, sillä olut olisi sopivaa ja hyödyllistä vastiketta ensiksimmäisille teollisuudelle (viinan valmistukseen).» Senvuoksi kuvernööri mieliihyväillä totesikin, että Turkuun oli kerätty toimuskaudella perustettu olut- ja portteripanimo ja Porisiin olutpanimo. Samanlaisia lausuntoja esittivät muutkin kuvernöörit.

Vuonna 1850 Manufaktuuri-johtokunnan kertomukseen sisältyy maininta, että silloin toimi maassa kaikkiaan 6 oluttehdasta. Tällä kymmenluvulla panimoitten lukumäärä lisääntyi tasaisesti vuodesta toiseen suosiollisten olosuhteiden avulla, niin että niitä vuonna 1858 oli toiminna kaikkiaan 29 kappaletta.

1860-luvun valoisaa kuvaa himmentävät kuitenkin 1867—68 nälkävuodet, jotka aiheuttivat laajassa osassa maamme suurta kurjuutta. Niinpä katovuodet vaikuttivat vähentävästi myös panimoteollisuuden tuotantoon ja oluen menekkiin. Kun vuonna 1866 oli käytössä 52 panimoa, niin seuraavana eli ensimmäisenä katovuotena niitä oli enää 48 kappaletta ja sitä seuraavana vain 36. Sen jälkeen alkoi oluttehtaitten lukumäärä tasaisesti nousta. Vuonna 1869 oli jo 50 tehdasta käynnissä ja seuraavana vuonna 80.

Vuoden 1875 jälkeen alkoi lähinnä elpyvän ehdottoman raittiusliikkeen vaikutuksesta eräissä piireissä päästä valalle mallasjuomien käyttöä vastustava suunta. Tämän liikkeen vaikutukset olkoivat vähitellen näkyä myös lainsäädännössä. Mallasvero oli aikaisemmin perustunut panimomistajien omaan ilmoitukseen oluen määrästä ja ollut luonteeltaan vain muodollinen suostuntavero. Panimoilla oli myös ollut omia myymälöitä oman kunnan alueella. Uuden lain mukaan olutta sai maaseudulla myydä paitsi

tehtaalta myös erikoisessa myymälässä oman kunnan alueella, mikäli kuntakokous antoi luvan tällaisen myymälän perustamiseen, mikä oli hyvin harvinaista. Kestikievereissa sai edelleen myydä olutta samoin kuin laivoissa. Monilla panimoilla oli ollut useita kymmeniä omia myymälöitä, jotka nyt kaikki jouduttiin lopettamaan. Panimoiden lukumäärä pieneni myös korotetun ja tarkasti valvotun mallasveron takia. Teollisuushallituksen kertomuksen mukaan oli maassamme vuonna 1884 toiminna 86 oluttehdasta, mutta tämäkään luku ei ole aivan tarkka, koska se ei sisällä Tyrvään Oluttehdastakaan, joka jo siihen aikaan on ollut todistettavasti toiminna.

OMISTUSSUHTEET

Tyrvään kunnan Marttilan kylään erään vuokralaisen vuokratontille, joka sijaitsee nykyisessä Vammalan kaupungissa Tyrvään Yhteislyseon tontilla, perusti Porin suunnasta tullut panimomestari Eiel Johansson Tyrvään Oluttehdas-nimisen olutpanimon 1880-luvun alussa. Panimo oli alusta alkaen kansan suosiossa ja sai lempinimen »pryki», joka on johdettu ruotsinkielisestä bryggeri-sanasta, mikä taas tarkoittaa panimoa.

Tämä Johansson saattaa olla Porissa toimineen oluttehtaan entinen isännöitsijä. Tältä ajalta on ensimmäinen »prykistä» säilynyt virallinen tieto, joka kertoo, että Tyrvään Marttilan kylässä asuva Amanda Johansson on maksanut vuonna 1883 ylimääräistä suostuntaveroa oluenvalmistuksesta 150 markkaa.

Tyrvään Oluttehtaasta jälkeensäjääneiden virallisten ja tarkkojen tietojen vähyyteen on syynä se, että kruununvoudin arkisto paloi vuonna 1918. Juuri tähän arkistoon oli kerätty tämänlaatuiset tiedot perustamisajankohtana ja sitä aikaisemmin, kuten edellä on jo kerrottu.

Panimomestari Johansson kuoli vuonna 1885 ja hänen leskensä myi »prykin» panimomestari Johan Lindbergille. Hän ja hänen ruotsalaissyntyinen vaimonsa olivat hyvin toimeliaita ihmisiä. Seuraavan vuosikymmenen puolella Lindberg sairastui, eikä ottanut osaa varsinaiseen työhön panimossa. Hän hankki sinne toisen panimomestarin alaisekseen ja toimi itse vain tehtailijana. Hänestä on henkikirjoissa merkintä vuodelta 1886 »Ölbryggaren Johan Lindberg».

Tehtailija Lindberg kuoli 1895 ja hänet haudattiin Tyrvään uudelle hautausmaalle eli ns. Hyrkin kankaalle. Hänen tarmokas leskensä jatkoi oluen valmistusta »prykillä» olleen panimomestarin ruotsalaisen Christianssonin avustamana. Tyrvään Sanomissa N:o 17 vuonna 1896 oli virallinen uutinen: »Oluen valmistusluvan saanut oluttehtailija Lindbergin leski Maria Lindberg Tyrvään Oluttehtaalla.»

Tyrväeseen saapui vt. piirilääkäriksi nuori, huumorintajuinen ja älykäs mies, tohtori Tyyne Jokinen, joka oli toiminut mm. kaartin lääkärinä. Hän sai asunon »prykin» päärakennuksessa »Linnaisissa». Hän meni naimisiin itseään hieman vanhemman oluttehtailijan lesken kanssa ja he muuttivat asumaan Helsinkiin.

Paninon he myivät tammisaarelaisen Hultmanin oluttehtaan entiselle panimomestarille Edward Carlssonille joulukuun 16. p:nä 1897. Hän oli siihen aikaan Suomen kuuluisin portterintekijä. Hänen aikanaan »pryki» eli kukoistuskauttaan huolimatta ehdottomuusliikkeen tätä elinkeinoalaa vastaan kohdistuvista yhä ankarammista hyökkäyksistä.

Vuoden 1906 alussa hän lopetti Tyrvään Oluttehtaan toiminnan ja tätä seuranneessa huutokaupassa teki ainoan tarjouksen 2800 markkaa tohtori Tyyne Jokinen, joka sai myös »prykin» haltuunsa. Hän olikin panimomestarin viimeinen omistaja, sillä ehdottomuusliikkeen painostuksesta kunta-

kokous ei pidentänyt vuokra-aikaa, ja niin tehdas purettiin.

Tehtaassa käytetyt laitteet ja koneet osti kestikievaria pitänyt Herman Ulvén tohtori Jokiselta ja perusti Liekorannan Limonaaditehdas nimisen virvoitusjuomatehtaan. Siellä oli osa »prykin» laitteista käytössä aina tehtaan lopettamiseen, vuoteen 1950, saakka.

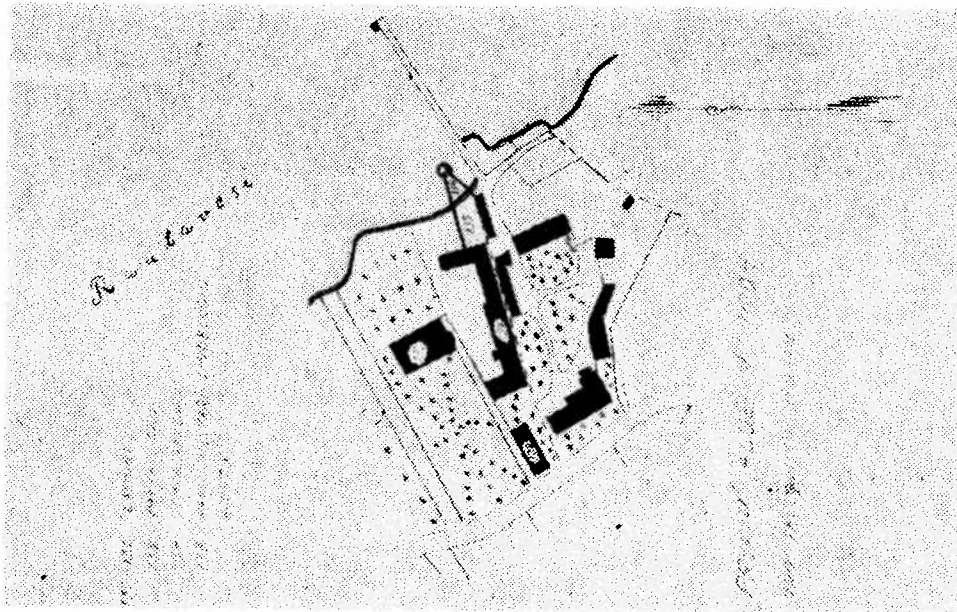
RAKENNUKSET

Perustajan panimomestari Johanssonin aikana »pryki» oli hyvin vaatimaton ja käsitti vain erilliset panimo- ja varastorakennukset.

Tehtailija Lindberg suoritti huomattavia laajennuksia ja rakennutti lisää mallastamon ja varastorakennuksia. Samoin rakennettiin myös tehtaan uusi päärakennus, jonka nimi oli »Linnais». Tämä oli vuosisadan vaihteessa Tyrvään komein rakennus. Se oli kaksikerroksinen puurakennus, jossa oli vielä torni. Rouva Lindberg piirsi ja suunnitteli itse ruokasalin kaluston ja luultavasti vielä muutakin tähän päärakennukseen. Hänen palveluksessaan oleva puuseppä teki kaluston näiden piirustusten mukaan. Itse tehdasrakennuksen länsipäää tehtiin tiilestä ja se oli kaksikerroksinen. Puuosa oli vain yksikerroksinen samoin Lindbergin asuinrakennus.

Tyrvään sen ajan hienoimmat juhlat vietettiin »Linnaisissa» vuonna 1898, jolloin tohtori Tyyne Jokinen ja tehtailija Lindbergin leski Maria Lindberg vihittiin avioliittoon koko Tyrvään parhaimmiston ollessa todistamassa tätä juhlallista hetkeä.

Valitettavasti tämä komea rakennus tuhoutui tulipalossa vuonna 1903. »Linnaisissa» piti viettää tehtailija Carlssonin nimipäivää maaliskuun 18. eli Edwardin päivänä. Tehtailija Carlsson itse oli ollut matkoilla Ruotsissa ja hänen piti

Pyykin alue v. 1904.

saapua nimipäivjuhliin samana päivänä. Tilaisuuteen oli kutsuttu vieraita mm. Tampereelta. He tulivat päiväjunalla. Pöytä oli juuri katettu ja rouva Carlsson meni makuuhuoneeseensa Linnaisten toiseen kerrokseen korjatakseen kampaustaan. Kuumentausaan piippasaksiaan spriiilampulla huomasi rouva liekkien tarttuneen verhoihin. Pian oli koko huone liekkien vallassa. Puinen rakennus oli hetkessä tulessa, ennenkuin sammutusväkeä saatiin paikalle. Sammutusvoitit johti tilanomistaja Frans Sipi. Sammutusväen pääasialliseksi tehtäväksi jäi vain estää tulen leviämisen muihin rakennuksiin, ja siinä he onnistuivatkin hyvin, sillä itse pryki, kärsi vain vähäisiä vaurioita. Tamperelta kutsutut vieraat saapuivat juuri tulen riehuessa juhlatalossa parhaimmillaan ja heidät majoitettiin naapuritaloihin.

OLUEN RAAKA-AINEET

Olut on käymisen avulla valmistettu tislamaton, hiilihappoinen ja mieto alkoholiuoma, joka sisältää runsaasti ns. uutos- eli ekstraktiaineita. Ohra, humala ja vesi ovat oluen tärkeimmät raaka-aineet.

Ohra on näistä tärkein. Sen on täytettävä eräitä laatuvaatimuksia, jotta se kelpaisi oluenpanoon: Ohralajikkeen tulee olla

- sopiva
- itävyydeltään hyvä
- valkuaisainepitoisuudeltaan melko alhainen
- ulkonäöltään puhdas
- väriältään hyvä ja
- tuoksultaan raikas

Tyvään Oluttehdas hankki ohransa oman kunnan alueelta. Humala antaa oluella sen tummusomaisen maun ja miel-

lyttävän aromin, parantaa biologista säilyvyyttä ja vaikuttaa osaltaan vaahdon muodostumiseen. Tässä köynnöskasvissa on käymäiset emikukat, joiden suomujen tyvi-osassa piilee humalan tärkein ainesosa — katkero — ja aromiaineita sisältävä lupuliini. »Prykin» humala tuotettiin Ikaalissa ja Kankaanpäästä.

Vesi on oluen valmistukseen tarvittavista raaka-aineista määrältään huomattavin. Sen on oltava täysin puhdasta ja vailla vieraita sivumakuja tai hajuja. »Prykin» vesi saatiin suuresta kaivosta, joka oli tehtaan pihassa. Sen ominaisuuksia tarkkailtiin erittäin huolellisesti. Kaivo on nykyään Tyrvään Yhteislyseon pihamaan alla.

OLUEN VALMISTUS

Mallastus on oluen valmistuksen ensimmäinen vaihe. Mallastuksessa pyritään ohraa idättämällä kehittämään entsyymejä, jotka pystyvät hajoittamaan tärkkelyksen sokeriksi ja valkuaisaineet vesiliukoiseksi. Hajoaminen tapahtuu osaksi jo mallastuksen aikana, osaksi myöhemmissä valmistusvaiheissa.

Mallastuksessa on kolme työvaihetta: liotus, idätys ja kuivatus. Ohranjyviä liotetaan ensin viileässä vedessä noin kolme vuorokautta. Tämän jälkeen niitä idätetään sopivissa olosuhteissa noin viikon ajan ja lopuksi ne kuivataan kuuman ilman avulla 1—2 vuorokautta.

Vierteen valmistaminen on seuraava vaihe oluen synnyssä. Aluksi rouhitaan maltaat, joita sitä ennen on säilytetty varastossa tarpeeksi kauan. Mallasrouhe sekoitetaan lämpimään veteen vellimäiseksi mäsäksi. Juuri tämän mäsäysprosessin aikana maltaan entsyymit muuttavat tärkkelyksen käymiskelpoiseksi mallasokeriksi ja osa valkuaisaineista saadaan vesiliukoiseksi. Näin voidaan käyttää hyväksi lähes 80 % maltaan kuiva-aineista, ja

lopot käytetään karjan rehuksi. Kun kuoret ja muut liukenemattomat ainekset on suodatettu pois, jää talteen sokeri- ja valkuaispitoinen liuos, vierre. Tämä keitetään yhdessä humalan kanssa ja siten saadaan ns. kantavierre. Siitä erotetaan ns. ruva ja se jäähdytetään kylmäksi. Sitten se johdetaan käymisammeisiin seuraavaa valmistusvaihetta varten.

Käyminen tarkoittaa mallasokerin hajaantumista alko-holiksi ja hiilihapoksi, minkä saa aikaan hiiva. Hiivan laatu ja kunto on hyvin tärkeä tekijä. Käymisen aikana hiivamäärä lisääntyy moninkertaiseksi ja laskeutuu loppuvaiheessa paksuna puuromaisena massana käymisaltaan pohjalle. Käymisaika vaihtelee oluen vahvuudesta riippuen 1—2 viikkoon. Portterilla se on kaikkein pisin. Lämpötila nostetaan kylmästä välillä viileäksi, mutta lasketaan lopuksi lähelle 0-astetta. Käymisenkään jälkeen ei olut ole vielä valmista.

Varastoiminen on oluen seuraava valmistusvaihe. Varastoiminen on hidas jälkikäymisprosessi, jonka aikana olut kypsyy, kirkastuu ja saa tarvittavan hiilihappopitoisuuden. Olut varastoidaan umpinaisiin tynnyreihin, joissa vallitsee heikko ylipaine. Sen avulla osa kehittyvästä hiilihaposta sitoutuu olueeseen. Paikallista olosuhteista sekä oluen vahvuudesta ja tyypistä riippuen varastoimisaika vaihtelee muutamasta päivästä aina 3—4 kuukauteen. Lämpötila pidetään varastoinnin aikana erittäin alhaisena ja loppuvaiheessa se saattaa olla jopa alle 0-astetta.

Suodatus on valmistuksen viimeinen vaihe. Sen jälkeen olut on maltaan ja ulkonäöltään lopullisesti nautintakelpoisessa muodossa. Suodatuksen tarkoituksena on varastoinnin päätyttyä saada aikaan kirkaas ja mahdollisimman kestävä olut. Suodatuksessa poistetaan oluesta kaikki samennusta aiheuttavat aineet, kuten hiiva ja saostuneet valkuaisaineet.

Soulofuna 1 päiväästä (Bapumpäivästä) myyhdään

alletirpittaneen tehtaalta erittään hyvää

Sima, Limnaadina

ia

Jäökellari-Sahtia.

• Tyrvään Oluttehtaalta.

John Lindberg.

Tyrvään Sanomissa v. 1896 julkaistu oluttehtaan ilmoitus.

Varsinaisen valmistuksen päätyessä suoritetaan oluen pullotus. Se on täysin mekaaninen työvaihe.

•Prykillä• oli olutta valmistamassa 14—16 henkeä Carlssonin aikana ns. olutkuskien lisäksi, joita oli neljä. Tehdas tarjosi siis työtä kaikenkaikkiaan noin 20 hengelle.

Virvoitusjuomista olivat valkoinen, punainen ja keltainen limonaadi sekä sima suosituimmat.

MUUT VALMISTEET

Oluen lisäksi •prykillä• valmistettiin myös portteria sekä virvoitusjuomia. Olutta siellä tehtiin alusta alkaen, mutta portterin valmistuksen aloitti vasta tehtailija Carlsson, joka oli aikaisemmin tehnyt Tammissaarella sijaitsevan Hultmanin panimon kuuluisaksi hyvästä portterista. Senaikaisissa tiedoissa onkin mainittu, että Helsingissä sai Tyrväs-portteria. Myös Eino Leino on puhunut Tyrvään oluesta ja ja portterista.

LEVIKKI

Tyrvään Oluttehtaan markkina-alueetta on hyvin vaikea kartoittaa, mutta hajatietojen avulla siitä saa jonkinlaisen kuvan. Vuosisadanvaihteen aikaisten raittiuskiikholijoiden painostuksen vuoksi ei oluttehtaalta enää saanut olla omia kauppoja, mutta olutta sai ostaa panimolta suoraan. Ei kuitenkaan sellaisena päivänä, jolloin ihmisiä oli koolla enemmän.

•Kuvernööri on hyväksynyt Tyrvään kuntakokouksen lokakuun 12. p:nä vuonna 1903 esittämän toivomuksen ja rajoittanut olutpanimon myynnin markkinapäivinä, sen edellisena päivänä, toripäivinä, asevelvollisuuskulunpäivästä kestäessä, pyhä- ja juhlapäivien edellisenä päivänä alkaen klo 12 päivällä, joulun, pääsiäisen ja helluntain jälkeisinä ns. •pikkupyhinä•, varsinaisten käräjien kolmena ensimmäisenä oikeudenkäyntipäivänä sekä pyhäimiesten jälkeisellä viikolla. Muualla Suomessa tilanne ei ollut tällainen, mutta koko maa huomioottaen Tyrvää kuului oluttehtaan kannalta ns. vaikeaan alueeseen.

Vuoden 1896 alkuun asti Tyrväessä sai olutta kestkievareissa, mutta ei sen jälkeen kuntakokouksen tekemän päätöksen mukaan. Muiden kuntien kestkievareissa sai kyllä olutta ja lisäksi erikoisesta kaupasta, jos kunta antoi luvan perustaa tällaisen. Tämä oli kyllä melko harvinaista.

•Prykiltä• sitä ostettiin melkoisesti, mutta sieltä ei saanut myydä korillista pienempää erää ja siksi olikin tapana, että useat henkilöt ostivat yhteisen olutkorin. Tämä päreistä tehty kori sisälsi 25 pulloa, joille kullekin oli ohuilla rimoilla erotettu oma lokeronsa. Kori maksoi •prykiltä• ostettuna 6 mk. Olutta oli saatavissa sekä isoissa että pienissä pulloissa. Ison pullon tilavuus oli 2/3 litraa ja pienen puolet tästä.

Tehtaalla oli myös olutkuskia, jotka kuljettivat olutta. Heitä tiedetään olleen neljä. Yhdellä oli räjähtänyt luku-

silla suolivyön alla piilossa ollut lämmennyt olutpullo pursuttaen olutta ja vaahtoa miehen paidan kaula-aukosta aiheuttaen hilpeyttä ja hämmennystä muiden lukusilla olleiden keskuudessa. Yksi olutkuksesta vei olutta Kiikkaan ja Kiikoisiin ja yksi Karkkuun. Kolmas kuljetti Vesilahdelle ja viimeinen Punkalaitumelle. Myöhemmin tämän neljännen tiedetään kuljettaneen olutta Urjalaan ja jopa Forssaankin asti. Näiltä olutkuskelta sai korillisen olutta 5 mk:lla.

Marraskuun 4. p:nä 1895 valmistui Tampereen ja Porin välinen rataosuus, jota pitkin olutta on aikaisemmin ma-
nintujen tietojen mukaan kuljetettu Tampereelle ja Helsinkiin sekä tietysti myös Poriin päin. Näistä asemalta kuljetetuista määristä on saatavissa melko tarkkoja tietoja. Vuonna 1896 Tyrvään asemalta vietiin 3.439 kg olutta. Seuraavana vuonna määrä oli noussut jo 6.187 kg:aan. Vuoden 1901 alusta alkaen on kuukausittain lähetetyt määrät kerätty viereiseen taulukkoon.

Valmistuksen kokonaismäärästä on säilynyt vain yksi hajatieto: vuonna 1895 oli valmistettu määrä 100.000 litraa ja sen arvo oli 24.000 mk. Viisi vuotta aikaisemmin oli arvo 30.000 mk.

»Prykin» suuresta kansansuosiosista Tyrvässä kertoo seuraava sanontatapa: »Ennen ei lakata olutta juomasta kuin saadaan kultainen nuppi Linnaisten lipputangon päähän.»

	1906	1904	1903	1902	1901
Tammikuu	ei tietoa	9.910	5.410	3.860	2.451
Helmi- kuu	»	3.090	5.882	5.865	6.203
Maalis- kuu	»	ei tietoa	12.207	6.484	12.576
Huhtikuu	ei tietoa	7.791	5.853	8.549	6.203
Toukokuu	4.160	»	3.359	ei tietoa	4.039
Kesäkuu	ei tietoa	»	3.492	11.605	11.193
Heinäkuu	»	7.918	7.824	3.461	3.487
Elokuu	»	4.699	3.129	5.374	4.018
Syyskuu	3.700	6.955	7.229	3.722	20.825
Lokakuu	ei tietoa	ei tietoa	8.389	5.625	8.765
Marraskuu	6.135	»	9.690	3.652	17.947
Joulukuu	4.863	9.065	7.262	7.098	3.971

TYRVÄÄN OLUTTEHAAN RAUTATEKULJETUKSESI 1901—1906

OLUTTEHTAAN LOPPUVAIHEET JA VAMMALAN KAUPPALAN PERUSTAMINEN

Kuten alussa jo mainittiin sijaitsi tehdas Tyrvään kunnan vuokra-alueella, jonka vuokraoikeus loppui elokuun 8. p:nä vuonna 1906. »Prykin» omistaja pyysi vuokra-ajan pidennystä, mutta kuntakokous ei tähän suostunut, koska panimo herätti pahennusta paikkakunnalla. Tästä varmaankin melko myrskysisästä kokouksesta kertoo helinäkuun 3. p:nä vuonna 1905 kuntakokouksen pöytäkirjan 1 § seuraavaa:

»Esitettiin valittavaksi asiamies hakemaan tohtori Jokisen ja oluttehtaan hallussa olevat tonttialueet kunnan omaan nautintoon. Asian käsitellyssä olivat saapuvilla kyseessä olevien alueitten nykyiset vuokraajat tohtori T. Jokinen ja oluttehtaan omistaja Edward Carlsson viime mainitulla seurassaan asianajajana nimismies Bergroth, jotka jyrkästi vastustivat esitettyä toimenpidettä liian aikaisena. Asiasta keskustellessa huomautettiin, ettei tämä toimenpide ole liian aikainen, koska se vuokra-aika, jonka oikeudella kyseen alaiset tonttialueet ovat vuokratut, loppuu tämän vuoden kuluessa, minkätähden kunnalla on täysi syy ryhtyä toimeen, jotta mainitut alueet saadaan kunnan omaan nautintoon. Kun asiasta oli hetkinen vilkkaasti keskusteltu, päätti kokous yksimielisesti valittavaksi kaksi asiamiestä, joiden oli toimitettava kyseen alaisten tonttien vuokraajille laillinen ilmoitus siitä, että heidän on heti vuokra-ajan lopputtua ne alueet jätettävä kunnan huostaan sekä jos eivät vuokraajat ilmoitusta totteli, on asiamiesten tehtävä kanne asianomaisesta paikasta häätötuomion saamista varten. Asiamiehiksi valittiin tilalliset Kaarle Prusi ja Taave Junnilla, johon he otteella tästä pöytäkirjasta valtuutetaan. Valtuutetut saavat valtuuttaa sijaisen.

Tohtori T. Jokinen pyysi pöytäkirjaan merkitsemään,

että hän on vastustanut asiamiesten valitsemista sekä että hän on valmis uudelleen vuokraamaan hallussaan olevan tonttimaan samoilla ehdoilla kuin Tyrvään kunta muillekin on vuokrannut tonttialueita Hopun maalta, jotta ei kunnalle tule mitään vahinkoa hänen kauttaan.»

Kun tohtori Tyne Jokisen ja tehtailija Edward Carlssonin lukuisat muutkaan pyynnöt vuokra-ajan jatkamisesta saivat yhtiä kylmän vastaanoton kunnan taholta, ryhtyi tohtori Jokinen kannattamaan tähän aikaan syntynyttä Vammalan kauppalan perustamisajatusla. Helisingissä asuvana hänellä oli hyvät edellytykset tukea asiaa. Hänen toimestaan asia saatjinkin nopeaan viralliseen kuluun.

Vuokraoikeuden loputtua elokuussa vuonna 1906 asia panttiin kunnan toimesta heti vireille kihlakunnanaloikeudessa, jossa tontti tuomittiin jätettäväksi kunnan haltuun laillisen muuttoajan kuluessa eli viimeistään 1907 maaliskuun 14. p:nä. Tällä välin tehtailija Carlsson oli lopettanut »prykin» toiminnan ja tohtori Jokinen oli ostanut koko panimon. Jostain syystä hän jätti valittamatta ajoissa tästä kihlakunnanaloikeuden päätöksestä, joka niin ollen sai heti lain voiman.

Nyt hänellä ei ollut mitään muuta mahdollisuutta tehtaan toiminnan jatkamiseksi kuin se, että Vammalasta tulisi kauppalan emnen laillisen muuttoajan loppumista, jolloin hän saisi samalla ostaa »prykin» tontin itselleen. Tohtori Jokinen koetti parhaansa vaikutusvallallaan jouduttaa asian käsittelyä Helisingissä. Toisaalta hän järjesti Tyrvään kunnasta lähetystöjä hallituksen jäsenten puheille kiirehtimään asian kulkua. Tilanne oli Tyrväässä kuunimminilaan syksyllä 1906, jolloin suurlakon ja sitä seuranneiden tapahtumien vuoksi mielet olivat muutenkin kuohuksissa.

Tuli maaliskuun 14. p:nä ja kauppalaa-asia ei vielä ollut ratkennut senaatissa. Heti 15. p:nä anoivat kunnan valtuutetut kihlakunnan kruununvoudilta virka-apua olut-

tehtaan häättämiseksi ja maaliskuun 16. p:nä alkoi »prykin» hajottaminen silloisen poliisin Hugo Suvannon (ent. Fingerros) johdolla. Muutamassa päivässä panimo hajotettiin. Arviot päivien lukumäärästä samoin hajottamassa olleiden miesten määrästä ovat epätasallisia ja puutteellisia. Täsmällisin tieto kertoo 60 miehen ja 40 hevosen purkaneen tehdasta ja siirtäneen tehtaan laitteiden ja rakennuksineen 5 päivässä aiotun kauppala-alueen ulkopuolelle Tynnyrimäkeen, joka on tästä saanut nimensä. Edellämainitut luvut tuntuvat kuitenkin jonkinverran liian suurilta ollakseen täysin luotettavat.

Kun tasan kaksi viikkoa oli kulunut laillisen muuttoajan loppumisesta, ratkesi kauppala-asia. Senaatti määräsi Vammalan kauppalan muodostettavaksi ja sitä varten tarpeelliseen maa-alueen pakkolunastettavaksi sekä tontit myytäväksi niiden nykyisille omistajille ennen arvioidusta hinnasta huhtikuun 24. p:nä vuonna 1907. Tosiasiassa Vammala asettui kauppalaksi vasta 1912.

Samaan aikaan teki Tyrvään Yhteiskoulun kannatusyhdistys anomuksen kuntakokoukselle saadakseen koulun tontiksi entisen oluttehtaan tontin, joka muuten oli kauppalan laajimpia ja kauncimpia tontteja. Kuntakokous luovutti yksimielisesti tontin Yhteiskoululle ilman mitään korvausta, mikä lahja oli vähintään 5000 mk:n arvoinen (sen aikuista rahaa).

TYRVÄÄN OLUTTEHDAS URANUURTAJANA SUOMESSA

Vuosisadan vaihteen puutteellisen järjestyksenpidon ja sosiaalisen toiminnan vuoksi sai pieni kansanosia — ehdottoman raittiuden kannattajat — painostettua kansan suurimman osan vaikeaan asemaan.

Se, että samalla joutui useita tuhansia ihmisiä etsimään uuden ammatin ja toiset menettivät omaisuutensa, ei liikuttanut heitä niin paljon kuin eldottoman raittiuden aate. Mihinkään toimiin ammattiinsa menettäneiden hyväksi ei ryhdytty.

Tätä jyrkkien ihmisten tutkimatonta kantaa vastaan heräsivät hämäläiset alan harrastajat perustamaan oluttehtailijoiden yhdistystä. Kaikille tehtaille lähetettiin tämän perustamiskokouksen kutsu, jossa oli ainoana satokuntalaisena edustajana painettu nimi: Edward Carlsson, Tyrvää, kokoonkutsujien joukossa. Kokous pidettiin Helsingissä marraskuun 1. p:nä 1902 ja siellä perustettiinkin «Suomen Panimoteollisuus Yhdistys — Finska Bryggeriindustri Föreningen», jonka tarkoitus tuli selvästi ilmi sääntöjen 1 §:ssä:

«Suomen Panimoteollisuus Yhdistyksen tarkoituksena on jäsenten yhteisten ammattietujen edistäminen ja työskenteleminen tämän teollisuuden edistämiseksi tieteen, tekniikan ja kaupan alalla sekä lähemmän yhtymisen aikaan saaminen panimoliikkeen harjoittajain kesken.»

Osaksi tämän yhdistyksen samoin kuin eri sosiaalisten laitosten kehittyminen on saanut aikaan sen, että tämänkin alan yksityiset teollisuuslaitokset saavat nykyään rauhassa kehittyä pelkästään oman alan ammatillisen kilpailun pakottamana valtion kuitakin valvoessa, että kehityksen suunta on oikea. Suurin syy kehitykseen lienee kuitenkin edistys ihmisessä itsessään.

LÄHDELUETTELO:

Sanomalehdet:

Tyrvään Sanomat vuosikerrat 1894—1906
Aamulehti kesäkuu 1912

Kirjat:

Suomen Historia, Salmes Vehvilä (WSOY 1960)
Tyrvään Yhteiskoulu 1904—1954 (Vammalan Kirjapaino 1954)
Vammalan kauppalan historia
Suomen panimoteollisuuden vaihteita, Jalmari Nieminen (Lahden kirjapaino- ja sanomalehti-osakeyhtiö 1952)
Mitä olut on?, Oy Sinebrychoff Ab 1963
Tyrväässä 1883—84, Niilo Liakka (Tyrvään seudun Museo- ja Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja XVI)
Vanhaa Tyrväätä, K. J. Soini (Tyrvään Seudun Museo- ja kotiseutuyhdistyksen julkaisuja VII)

Asiakirjat:

Kaupparekisteri
Turun maakunta-arkisto
Tyrvään Seudun Museon arkisto
Vammalan kauppalan alue-ehdotus 1904